

11. Ο Ανρί Μπερξόν

A1. Ερωτήσεις γνώσης - κατανόησης

1. Τι γνωρίζετε για τη ζωική ορμή του Μπερξόν;
2. Ποια σημασία έχει, για τον Μπερξόν, η νόηση και πώς προσανατολίζει τον άνθρωπο μέσα στον κόσμο;
3. Ποια είναι η βασική θέση του πραγματισμού και ποιοι είναι οι κύριοι εκπρόσωποί του;
4. Να προσδιορίσετε το περιεχόμενο της αλήθειας, κατά τους πραγματιστές.
5. Πώς συλλαμβάνει ο Μπερξόν την ενόραση και ποια είναι τα κύρια γνωρίσματά της;
6. *Η διάνοια και το ένστικτο είναι στραμμένα σε δύο αντίθετες διευθύνσεις, εκείνη προς την άψυχη ύλη, τούτο προς τη ζωή. Η διάνοια, με τη μεσολάβηση της επιστήμης, που είναι έργο της, μας αποκαλύπτει με περισσότερη ακρίβεια το μυστικό των φυσικών λειτουργιών για τη ζωή δε μας φέρνει, ούτε ισχυρίζεται άλλωστε πως μας φέρνει, παρά κάποια ερμηνεία της με νεκρούς όρους. Γυρίζει ολόγυρα παίρνοντας το μεγαλύτερο δυνατό αριθμό από απόψεις του ίδιου αντικειμένου, που προσελκύει κοντά της, αντί να εισχωρεί σ' αυτό. Αλλά στο ίδιο το εσωτερικό της ζωής θα μας οδηγήσει η ενόραση (διαίσθηση), δηλαδή το ένστικτο που γίνεται ανιδιοτελές, παίρνει συνείδηση του εαυτού του, ικανό να διαλογίζεται το αντικείμενό του και να το ευρύνει απεριόριστα.*

Ερρίκος Μπερξόν, *Η δημιουργός εξέλιξη*,
μετάφραση Π. Γ. Τεσσέρη, εκδ. Αντωνιάδης, Αθήναι 1968, σ. 180

Σε ποια θέματα αναφέρεται ο Μπερξόν στο παραπάνω κείμενο; Να τα αναπτύξετε με δικά σας λόγια.

7. Η διάρκεια, όπως την ορίζει ο Μπερξόν, αναφέρεται στο χώρο ή στο χρόνο; Πώς κατανοείτε το ευρύτερο νόημά της;
8. Σε τι διαφέρει η επιστημονική από την ενορατική γνώση, κατά τον Μπερξόν;

A2. Ερωτήσεις σύνθεσης - κρίσης

1. Ποια σχέση υπάρχει, κατά τον Μπερξόν, ανάμεσα στο χρόνο και το χώρο; Πώς κρίνετε τις απόψεις του σχετικά μ' αυτό το θέμα;

2. *Από όλα τούτα βγαίνει το συμπέρασμα ότι το απόλυτο δε θα μπορούσε να μας δοθεί παρά μέσα από την άμεση γνώση, ενώ όλα τα άλλα είναι δυνατόν να γίνουν αντικείμενο ανάλυσης. Ονομάζουμε, στην περίπτωση τούτη, άμεση γνώση τη συμπάθεια που μας επιτρέπει να μεταφερόμαστε στο εσωτερικό ενός αντικειμένου για να συνταυτιστούμε με ό,τι έχει το μοναδικό και κατά συνέπεια που δεν μπορεί να ειπωθεί. Η ανάλυση, αντίθετα, είναι η πράξη της αναγωγής ενός αντικειμένου σε στοιχεία που είναι ήδη γνωστά, δηλαδή κοινά στο αντικείμενο τούτο και σε άλλα. Το να αναλύουμε σημαίνει λοιπόν να εκφράζουμε ένα πράγμα σε σχέση με ό,τι δεν είναι αυτό το ίδιο. Κάθε ανάλυση είναι έτσι μια μετάφραση, μια ανάπτυξη σε σύμβολα, μια αναπαράσταση βγαλμένη από αλληπάλληλες προοπτικές μέσα από τις οποίες επισημαίνουμε όσο το δυνατόν περισσότερα σημεία επαφής του καινούργιου αντικειμένου με τα άλλα αντικείμενα που νομίζουμε ότι κατέχουμε. Στην επιθυμία της, που ποτέ δε σβήνει, να αγκαλιάσει το αντικείμενο γύρω από το οποίο είναι καταδικασμένη να περιστρέφεται, η ανάλυση αδιάκοπα πολλαπλασιάζει τις δυνατές προοπτικές για να συμπληρώσει την εικόνα του αντικειμένου που είναι πάντοτε ελλιπής, μεταβάλλει, χωρίς ποτέ να σταματά, τα σύμβολα που χρησιμοποιεί, για να κάνει όσο το δυνατό πιο τέλεια τη μετάφραση, που είναι πάντοτε ατελής. Κι αυτό συνεχίζεται επ' άπειρο. Μα η άμεση γνώση, αν είναι δυνατή, είναι μια απλή πράξη..*

*Ερρίκος Μπερξόν, Εισαγωγή στη μεταφυσική,
μετάφραση Γ. Μουρέλου, «Εποχές», Οκτώβριος 1965*

- α) Να αναφέρετε επιγραμματικά τα θέματα που θίγει ο Μπερξόν στο παραπάνω κείμενο.
- β) Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η συμπάθεια (δηλαδή η ενόραση), αφού «δεν μπορεί να ειπωθεί», είναι κενή περιεχομένου; Να αναπτύξετε σύντομα την άποψή σας.
3. Ο άνθρωπος μπορεί, κατά τη γνώμη σας, να γνωρίσει την αντικειμενική πραγματικότητα πλήρως;
4. Πώς κρίνετε τη θέση του Πόπερ για την επιστημονικότητα των νόμων της φύσης;

B. Συνοδευτικά κείμενα

1.

- **Βιταλισμός, Διαισθητισμός και Πραγματική Διάρκεια.**

Μια κεντρική θέση του Βιταλισμού του Μπερξόν λέει πως η ζωή είναι αυτόνομη λειτουργία που ελέγχεται από τους δικούς της νόμους και όχι από τους νόμους της φυσικής και της χημείας. Σε οξεία αντίθεση προς πολλές άλλες φιλοσοφίες, ο Βιταλισμός ισχυρίζεται πως οι νόμοι της φυσικής και της χημείας ποτέ δε θα ερμηνεύσουν επαρκώς τη ζωή, για το λόγο ότι η ζωή δεν είναι υλική. Περαιτέρω, ο ίδιος ο Λόγος είναι ανίκανος να ερμηνεύσει τις διαδικασίες της ζωής, επειδή η ορθολογική της δραστηριότητα δεν μπορεί να πάει πέρα από τις μηχανιστικές ερμηνείες, τις βασισμένες στους φυσικούς νόμους, ενώ η ζωή και η συνείδηση, καθώς είναι ανεξάρτητες από τους φυσικοχημικούς νόμους, δεν μπορούν να νοηθούν πλήρως διαμέσου της λογικής, επιστημονικής ή μαθηματικής ανάλυσης.

Οι προσπάθειες για να φτάσουμε σε λογικές ερμηνείες της πραγματικότητας μένουν χωρίς αποτέλεσμα, επειδή η πραγματικότητα τελεί πάντοτε σε κατάσταση γίνεσθαι και ποτέ δεν είναι στατική ή σε ηρεμία δεν μπορούμε να τη μετρήσουμε μαθηματικώς ή να την κατανοήσουμε χρησιμοποιώντας τη λογική, που αναγκαιώς είναι στατική. Οτιδήποτε κάνει η πραγματικότητα είναι απρόβλεπτο, διότι αδιαλείπτως δημιουργεί νέα χαρακτηριστικά, ακόμη και νέους νόμους,

άγνωστους μέχρι τώρα στην επιστήμη. Η πραγματικότητα, στην πραγματική διάρκεια, τελεί σε κατάσταση αδιάλειπτης εξελικτικής διαδικασίας. Η κύρια συστατική της ιδιότητα είναι η ζωτική ορμή (*élan vital*) - που νοείται ως ζωή ή ως συνείδηση - ιδιότητα που μπορεί να κατανοηθεί μόνο με τη βοήθεια της ενόρασης (της διαίσθησης) του ανθρώπου. Η διάνοια του ανθρώπου δεν μπορεί να συλλάβει τίποτε άλλο από τις στατικές αλήθειες, μόνο η ενόρασή του μπορεί να διακρίνει τη συνεχώς μεταβαλλόμενη διαδικασία της ζωής.

Η ζωτική ορμή στην πραγματική διάρκεια δρα μέσα στο σύμπαν, όπως ακριβώς ο καλλιτέχνης δημιουργεί νέα και καλύτερα (και απρόβλεπτα) έργα. (...) Η δημιουργική διαδικασία συνεχίζει να προωθείται προς ανώτερα επίπεδα, ίσως ακόμη να φτάσει και στο επίτευγμα της ανθρώπινης αθανασίας. Ο Μπερξόν αναφερόταν στον κόσμο ως τη «μηχανή για τη δημιουργία θεών», διότι τίποτε δεν υπάρχει πέρα από την ικανότητα πραγματοποίησής του *élan vital*.

Ούτε οι φυσικοί νόμοι ούτε οποιαδήποτε τελολογική έννοια μπορούν να ερμηνεύσουν τη δημιουργική δραστηριότητα της κοσμικής διαδικασίας. Η μελλοντική πορεία τούτης της δράσης δεν μπορεί να αποκαλυφθεί με το να καταφύγουμε στη λογική ή στην επιστημονική έρευνα και τους νόμους, ούτε μπορεί να περιορισθεί σε οποιοδήποτε δεδομένο σκοπό, διότι το *élan vital* είναι τελείως ελεύθερο, διαγραφόμενο (ωσάν δημιουργός καλλιτέχνης) μέσα στο απρόβλεπτο μελλούμενο, καθώς τείνει προς αυτό.

Γ. Σαχακιάν, ό.π., σσ. 97-98